

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Колективна монографія

Тернопіль – 2019

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

П 32

Рецензенти:

Гавриш І. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної підготовки початкової та дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Мешко Г. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Чепіль М. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2019 року).*

Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. – Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 232 с.

ISBN 978-617-7793-17-4

У монографії обґрунтовано стратегії реформування підготовки майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти у контексті реалізації Концепції Нової української школи, розвитку педагогічної освіти. Висвітлено інноваційні підходи до організації освітнього процесу в університетах України та зарубіжних країн.

Адресується вчителям і вихователям закладів початкової та дошкільної освіти, науково-педагогічним працівникам, студентам закладів вищої педагогічної освіти.

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

ISBN 978-617-7793-17-4

© Колектив авторів, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	9
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ <i>Катерина Біницька, Олександра Янкович.....</i>	<i>9</i>
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ <i>Галина Одинцова.....</i>	<i>16</i>
ЕКОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ <i>Ганна Чайковська.....</i>	<i>26</i>
ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ <i>Ірина Жаркова.....</i>	<i>37</i>
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ <i>Зіновій Онишків</i>	<i>47</i>
РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ <i>Надія Васильківська.....</i>	<i>59</i>
ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ <i>Валентина Матіяш.....</i>	<i>69</i>

10. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна соціалізація молодших школярів: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.
11. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
12. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
13. Нова українська школа: поради для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.
14. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.
15. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. 2018. № 1/2. С. 3–7.
16. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
17. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 томах. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
18. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 томах. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. 670 с.
19. Якович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.
20. Equitable and Non-discriminatory Quality Education. URL: https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf

Ольга Кізь

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Запити сучасного суспільства зумовили необхідність глибинної трансформації системи освіти України, перегляду її моделі, аналізу цінностей, стрижневих цілей, функцій, якісного оновлення змісту та технологій навчальних і виховних впливів задля створення оптимальних умов для становлення і розвитку гармонійної особистості, здатної до життєтворчості і самоактуалізації.

У контексті реалізації Концепції Нової української школи дитиноцентрична освітня парадигма [Кремень В., 2009] конкретизується у вимогах до підготовки майбутніх учителів із високим творчим потенціалом та інтелектуальним рівнем, розвиненими фаховими компетентностями, сформованими професійно-значущими якостями. Сучасна школа потребує фахівців, котрі спроможні приймати науково обґрунтовані і технологічно грамотні рішення, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, творчо мислити і вирішувати нестандартні професійні завдання, самостійно здобувати нові наукові знання, успішно розвиватися у процесі професійної діяльності, підтримувати високий рівень професійного здоров'я.

Модернізація змісту освіти відображена у принципово нових стандартах початкової освіти, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання та враховують вікові особливості психофізичного розвитку дитини на етапі молодшого шкільного віку. Особливо високими є вимоги до змісту професійної підготовки першого вчителя, позаяк початкова ланка освіти відіграє особливу роль у культурному плеканні ЛЮДИНИ, здатної у дорослому віці відповідати за власну долю та долю держави, відстоювати інтереси народу і його культуру, захищати загальнолюдські цінності, творити власними діями і вчинками гуманний світ, цінувати себе та інших як рівноцінних особистостей із неповторними індивідуальними якостями та людськими чеснотами.

Учитель початкової школи є ключовою особою реформи початкової освіти. У класному колективі він повинен бути готовим визначати індивідуальні траєкторії навчання, виховання і розвитку своїх учнів, здійснювати проєктування та моделювання освітнього середовища, яке би відповідало віковим, психофізіологічним особливостям молодших школярів та сприяло якнайповнішому розвитку інтелектуального, особистісного і творчого потенціалу дитини. Маючи метою діяльності становлення і перетворення особистості, педагог покликаний керувати процесом інтелектуального, соціального, емоційного, фізичного, естетичного

розвитку та формування духовного світу дитини, правильно прогнозувати її дії як суб'єкта пізнання, спілкування і праці, залучати до педагогічної взаємодії родини дітей, оцінювати результати власної педагогічної діяльності в контексті освітніх новацій, здійснювати моніторинг розвитку учнів [Професійний розвиток педагога..., 2018].

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 затверджено Державний стандарт початкової освіти (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688), який ґрунтується на гуманістичних принципах цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я і безпеки дитини [Державний стандарт початкової освіти, 2018].

У Новому Державному стандарті початкової освіти акцентується увага на психологічних параметрах становлення особистості дитини та створенні оптимальних психолого-педагогічних умов для її всестороннього розвитку на першому рівні повної загальної середньої освіти. Це прослідковується буквально в кожному із принципів:

1. Презумпція талановитості дитини. Забезпечення рівного доступу до освіти, заборона будь-яких форм дискримінації. Не допускати «селекція» дітей на підставі попереднього відбору на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях.

2. Цінність дитинства. Відповідність освітніх вимог віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру.

3. Радість пізнання. Організація освітнього процесу, який приносить радість дитині, обмеження обсягу домашніх завдань задля збільшення часу на рухову активність і творчість дитини. Широке використання в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності.

4. Розвиток особистості. Замість «навченої безпорадності» – плекання самостійності та незалежного мислення. Підтримка з боку вчителя/вчительки розвиватиме у дітей самоповагу та впевненість у собі.

5. Здоров'я. Формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психо-емоційного розвитку, що надзвичайно важливо для дітей молодшого шкільного віку.

6. Безпека. Створення атмосфери довіри і взаємоповаги. Перетворення школи на безпечне місце, де немає насильства і цькування.

Ефективність освітнього процесу великою мірою залежатиме від рівня психологічної культури вчителя початкової школи та його теоретично-практичної психологічної підготовки. Одним з аспектів розвитку психологічної культури є вироблення в сучасного студента вміння спостерігати і бачити дитину в педагогічному процесі. Він повинен бути зорієнтованим на гуманістичну модель освіти, яка визначає пріоритетними цінностями в індивідуальному розвитку дитини свободу, відповідальність, рівність, віру, любов, повагу тощо. Стрижнем усіх змістових змін в освіті є визнання особистості дитини як самоцінності, рівність її у правах, свободах та обов'язках; сприйняття дитини як неповторної особистості, упевненість у її можливостях і творчих здібностях; емпатійне розуміння дитини, бачення її внутрішнього світу й поведінки з її позиції; відкрите, щире, довірливе спілкування з нею. Дитина визнається рівноправним учасником освітнього процесу. Вона має право на власну думку й помилку, право відчувати/проживати наслідки помилки, набуваючи життєвого досвіду та роблячи певні висновки. Лише так вона навчиться усвідомлювати власні можливості, самоутверджуватися.

Шкільне оточення – основне соціальне середовище дитини молодшого шкільного віку, адже тут вона проводить значну частину часу, здобуває навички колективної співпраці, вчиться жити у соціумі. Учень не лише проникає в навколишній світ, а й осягає різні світи, які є відображенням теперішнього і минулого людського досвіду, акумульованого в конкретному закладі освіти. Особливості соціалізації у класному колективі і школі, загалом емоційно позитивне тло навчання впливають на формування у дитини просоціальних якостей та емпатійного ставлення до оточуючих. Тому для формування особистості досить важливими є позитивне

сприйняття дитиною освітнього процесу, наявність у неї бажання вчитися, що не в останню чергу зумовлюється комфортністю взаємин з однокласниками, друзями, учителями. Показником цінності освітнього середовища є його сприйняття дитиною як «безпечного», «неворожого», «дружнього», «свого».

Учитель повинен дбати про формування емоційної компетентності молодших школярів на всіх етапах початкового навчання, допомагати їм усвідомлювати внутрішній світ, розуміти зміст власних почуттів, за експресивними ознаками розпізнавати емоції оточуючих людей, виражати та правильно вербально описувати свій емоційний стан. Діти можуть показувати свої страждання та хвилювання за допомогою різної поведінки – надчутливої, замкненої, пустотливої, тому важливо бути чуйним до почуттів, які виражає дитина як словесно, так і з використанням невербальних засобів спілкування, допомогти їй навчитися говорити про свої переживання, які можуть бути різними за модальністю. Важливо вірити у дитину, виражати до неї любов, шанобливе ставлення, охороняти від зла, поважати її свободу, довіряти їй, підтримувати, підбадьорювати, коли вона перебуває у стресовому стані. Це стане запорукою та умовою становлення сильного «Я» дитини, її любові до світу і людей [Кізь О. Б., 2014, с. 190].

Стан комфорту, безпеки і захищеності, позитивного світосприйняття й інтересу – це те, без чого неможливе здійснення ефективної освітньої діяльності у початковій школі. Дитина, котра перебуває з якоїсь причини у дискомфортному психо-емоційному стані, не зможе повноцінно включитися у процес навчання, а, отже, шкільна освіта не досягне своєї мети. Оптимальний гармонійний розвиток дитини відбуватиметься лише за умов відсутності внутрішніх і зовнішніх загроз її психічному і фізичному здоров'ю.

Важливим завданням майбутнього вчителя початкової ланки освіти стане турбота про психологічне благополуччя дітей, яка передбачає увагу до внутрішнього світу дитини: до її почуттів та переживань, захоплень та інтересів, здібностей та знань, ставлень до себе, однолітків і дорослих, до оточуючого світу, сімейних та

суспільних подій, до життя загалом. Дитина має бути оточена достатньою симпатією та мати емоційну опору. Тому на плечі педагога ляже складне завдання – допомогти молодшому школяреві у відповідності до його віку оволодіти засобами саморозуміння, самоприйняття і саморозвитку у контексті гуманістичної взаємодії з людьми в умовах культурних, соціальних, економічних реалій оточуючого світу.

Знання закономірностей розвитку емоційної сфери у молодших школярів необхідні не лише для розуміння особливостей становлення їх особистості, а й для профілактики психосоматичних розладів, неврозів, неврозоподібних тіків, депресій тощо. Учитель повинен щоденно створювати сприятливе для дитини і комфортне середовище, запобігати конфліктам, викликати щирий інтерес до того, що відбувається, налагоджувати співпрацю і дружні взаємини в учнівському колективі, робити усе можливе, щоби шкільне життя було радісним, наповненим життєвим смислом. Знання психології мають допомогти майбутньому педагогу бути великодушним і доброзичливим до дитини, емоційно відгукуватись на її поведінку і психічний стан, не залишати її наодинці у ситуаціях духовних потрясінь та крайнього емоційного напруження. Тому так важливо культивувати у студентів чуйне й оберігаюче ставлення до дитини, її ціннісно-сміслового розвитку та підтримки її індивідуальності.

Майбутній учитель повинен бути готовим приділяти належну увагу як змісту навчання, характеру його труднощів, так і засобам роботи учнів, формам їхньої пізнавальної діяльності, ставленню до процесу учіння. Саме вчитель початкових класів має запобігти тому, щоби навчання перетворилось у тягар для дитини, спричинило дедактогенні неврози чи притупило її природню активність у пізнанні навколишнього світу. Адже втрачаючи у дитині активність і жагу до знань, учитель ризикує втратити у майбутньому ініціативну, творчу особистість, яка здатна перетворювати життя на краще. З огляду на це, важливе значення має емоційний відгук оточуючих на успіх учня, констатація навіть незначного позитивного результату діяльності, навіювання дитині віри в себе.

Упродовж навчання у початковій школі учні оволодівають ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій. Проте спільна праця школяра та вчителя не є дзеркальним явищем. У навчальній співпраці дитина вказує учителеві на нестачу власних знань, необхідність перебудови уже засвоєних способів дій, тобто виразно виявляє, навіщо їй потрібен учитель. Так з'являється суб'єкт учбової діяльності: той, хто вчиться у дорослого, а не той, кого навчає дорослий (об'єкт педагогічних впливів). Це стає можливим завдяки появі основного новоутворення психологічного розвитку на етапі молодшого шкільного віку – рефлексії, яка виражається у здатності дитини виявляти межі своїх знань та умінь, усвідомлювати необхідність дорослого для подолання обмежень власної діяльності.

Засвоюючи в процесі діяльності узагальнену систему наукових понять, школяр оволодіває тим рівнем узагальнення, який потребує не лише прямого співвідношення з предметами, а й опосередкування іншими судженнями і твердженнями, узгодження суджень між собою. Так в учня формується теоретичне мислення, мислення в поняттях. Це спричиняє глибокі зміни у психіці дитини, а саме: зумовлює появу наприкінці молодшого шкільного віку здатності школяра спостерігати власні психічні процеси і пояснювати їх для себе, оцінювати зміни, тобто рефлексувати. Високий рівень розвитку рефлексії детермінується проблемно-дослідницьким типом самооцінки, основу якої становить готовність до всебічного аналізу ситуації завдання, до передбачення своїх дій та їх результатів. Це сприяє визначенню учнем ступеня орієнтації в предметі, межі свого знання/незнання, здатності розчленувати процес вирішення завдання на етапи, у вирішенні яких є не лише готові способи дій, а й ті, які потрібно віднайти. Отже, учитель, «плекаючи» логічну рефлексію, повертає молодшого школяра на самого себе, сприяє оцінці того «ким я був» і «ким я став».

Функція вчителя початкової школи полягає не у переданні учням готових знань, а у навчанні здобувати і використовувати їх, формуючи в собі наполегливість, цілеспрямованість, бажання і здатність учитися самостійно. Спільна праця вчителя та учня сьогодні є пошуком істини, життєвих цінностей і смислів в умовах навчального діалогу, співпраці та взаєморозуміння. Учитель виконує роль посередника між можливостями дитини і матеріалом, який підвищує ці можливості. Відтак, розвиток є внутрішнім збагаченням, розширенням меж внутрішнього світу в процесі активності молодшого школяра, котрий починає свідомо реалізовувати свої потенції, усвідомлювати власні досягнення й недоліки, будучи суб'єктом власного розвитку.

У процесі учбової діяльності відбувається засвоєння соціального досвіду: оволодіння знаками, символами, соціально зафіксованими діями, вироблення способів використання предметів, рефлексія власних дій і поведінки. Попри це, правомірно говорити про учбову діяльність молодших школярів як про діяльність самовдосконалення, саморозвитку. Якщо вона вибудовуватиметься відокремлено від інших сфер життя дитини, то не виконуватиме розвивальну функцію. Учбова діяльність стає розвиваючою лише у системній взаємодії з іншими видами діяльності молодшого школяра (художньою, ігровою, трудовою тощо), на матеріалі яких відбувається становлення і нових форм співпраці дитини з дорослим, і узагальнених здібностей до організації, управління та участі у спільній діяльності, і вміння вчитися не лише у школі, а й поза її межами.

Вимогою сьогодення є створення оптимальних психолого-педагогічних умов для гендерної соціалізації сучасних дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку, задоволення їх потреби у самоутвердженні в навчально-пізнавальній діяльності, забезпечення рівних можливостей і прав кожному учневі/учениці для розвитку творчих обдарувань, формування почуття гідності, самоповаги і поваги до інших, відповідальності, виховання сили духу. Як зазначає О. М. Кікінежді, молодший шкільний вік є найбільш сензитивним в контексті формування егалітарних гендерних уявлень в зв'язку із освоєнням дітьми нової соціальної ролі школяра, яка

характеризується гнучкістю статеворольової поведінки, що наближає її до андрогінної [Кікінежді О. М., 2011, с. 148].

Успішній гендерній соціалізації молодших школярів сприятимуть різні напрямки роботи з дітьми: доповнення зон самореалізації (заохочення до активності, що відповідає насамперед не статі, а інтересам особистості); використання соціальних, природних і предметних засобів для збагачення діяльності дітей; організація досвіду рівноправної співпраці дівчаток і хлопчиків у спільній діяльності; зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопчиків та їх заохочення до вираження почуттів; попередження набутої безпомічності у дівчаток і набуття ними досвіду самозаохочення, самоетійності і самозарадності; створення умов для тренування гендерної чутливості, емпатійного розуміння та розвитку гендерної толерантності; розкриття потенціалу партнерських взаємин між дівчатками і хлопчиками; вивчення варіативності оволодіння статеворольовим репертуаром поведінки; активне залучення батьків обох статей чи осіб, які їх замінюють, до виховання дітей [Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М., 2011, с. 134–135; Як навчати школярів..., 2011].

Конструктивна взаємодія статей «на рівних» передбачає розвиток у дітей здатності бачити в «іншій» статі людину з іншим світоглядом, культурою, почуттями і поважати її. У таких умовах забезпечуються усі умови для максимальної самореалізації і розкриття здібностей дівчат і хлопців у процесі педагогічної та батьківсько-дитячої взаємодії [Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М., 2018, с. 18].

Учителю важливо уміти правильно виявляти типологічні комплекси, які визначають успішність навчальної діяльності і забезпечують максимальний ефект педагогічних впливів. У дітей з нормальним психічним розвитком можуть бути наявні різні типи сприймання сенсорного і вербального матеріалу, різні типи засвоєння та орієнтувально-дослідницької діяльності. У зв'язку з цим учитель початкових класів повинен володіти базою наукових знань про дизонтогенез дитячого розвитку, своєчасно фіксувати і коригувати відхилення в інтелектуальному, особистісному, поведінковому розвитку учнів, вміти застосовувати різні технології вирішення

конфліктних ситуацій; володіти навичками роботи з батьками дитини чи особами, котрі їх замінюють. Сучасний педагог із ретранслятора перетворюється у дослідника, організатора співпраці, фасилітатора, консультанта, помічника, коуча, тьютора.

З огляду на зазначене, викладання навчальних дисциплін психологічного циклу та написання курсових і магістерських робіт з психології вбачаємо важливим ресурсом підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей в учнів молодшого шкільного віку, визначення індивідуальних траєкторій їх навчання і виховання, розвитку їхніх талантів, здібностей та наскрізних умінь відповідно до вікових особливостей і потреб. Особистісна позиція сучасного вчителя передбачає свободу та творчість, власний інструментарій процесу навчання і виховання, позитивну настанову на розвиток кожної дитини з урахуванням її індивідуальних психофізіологічних особливостей.

У Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка підготовка бакалаврів спеціальності «Початкова освіта» зі спеціалізацією «Дошкільна освіта» здійснюється згідно з навчальним планом, яким на вивчення дисциплін психологічного циклу передбачено загалом 11 кредитів ЄКТС, з них 5 – у другому семестрі на предмет «Психологія: Психологія загальна та вікова» і 6 – у третьому семестрі на предмет «Психологія: Психологія педагогічна. Основи психодіагностики». Окрім того, у п'ятому семестрі передбачено 3 кредити на написання курсової роботи з психології.

Змістовий модуль «Психологія загальна» розкриває теоретичні засади, необхідні для осмислення психічних явищ, відображення основних їхніх структурних характеристик, розкриття особливостей їхнього розвитку. Важливою його частиною є питання, присвячені основам нейропсихології – науці, що дозволяє зрозуміти особливості функціонування мозку дитини дошкільного і молодшого шкільного віку, виявити причини труднощів у навчанні/вихованні й усунути їх.

Особливий акцент ставимо на формуванні у студентів умінь і навичок застосування теоретичних принципів і положень для аналізу,

зіставлення та оцінки конкретних життєвих фактів. Задля цього до кожної теми підібрано психологічні задачі, з-поміж яких виокремлюємо проблемні (їх змістом є питання теорії і методології), діагностичні (їх змістом є закономірності становлення і функціонування психічного явища) та прикладні (їх змістом є психологічний аналіз конкретних життєвих фактів дошкільного, шкільного і позашкільного життя, зокрема педагогічних ситуацій). Психологічна цінність таких завдань полягає у тому, що студенти навчаються встановлювати психологічні причини вчинків, дій, визначати умови розвитку особистості, встановлювати зв'язки між психічними явищами та зовнішніми їх виявами.

Лабораторні заняття вміщують завдання, пов'язані із залученням студентів до психологічного експериментування, зокрема з ознайомленням та використанням психодіагностичних методик для дослідження особливостей розвитку пізнавальних психічних процесів (відчуттів, сприймань, пам'яті, мислення, уваги, уяви), індивідуально-типологічних особливостей (типу темпераменту, екстраверсії/інтроверсії, рівня нейротизму, акцентуацій характеру), міжособистісних взаємин (позитивного/негативного соціометричного статусу, показника згуртованості колективу). Підібрані методики є водночас і засобом виконання лабораторних завдань, і діагностичним інструментарієм для пізнання студентами різних іпостасей власної особистості.

У межах змістового модуля «Вікова психологія» особливий акцент зроблено на теми, які затребувані специфікою спеціальності «Початкова освіта». Основна частина семінарських і лабораторних занять присвячена молодшому школяреві: віковим особливостям розвитку пізнавальної (увага, відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява, мовлення) та емоційно-вольової (емоції, почуття, воля) сфер, індивідуально-типологічним характеристикам (темперамент, характер, здібності), психологічній оцінці навчальної діяльності (мотиви учіння, учбові дії і задачі, дії самоконтролю і самооцінки), розкриттю загальної перспективи зміни особистості дитини упродовж дошкільного та усього шкільного дитинства.

Майбутній учитель початкової школи має отримати ґрунтовні психологічні знання з проблеми шкільної дезадаптації молодших школярів. Тому на лекційних і практичних заняттях даємо психологічну оцінку фізіологічним і психологічним аспектам та рівням шкільної адаптації, аналізуємо роль показника інтелектуального, емоційного розвитку та сформованості комунікативних навичок в адаптації дитини до школи. За цього вивчаємо психологічний, педагогічний і фізіологічний рівні шкільної дезадаптації, особливості навчальної та позанавчальної активності дезадаптованої дитини, розкриваємо причини цього явища та розробляємо рекомендації учителям і батькам щодо профілактики та корекції дезадаптації молодших школярів.

Означене особливо суголосить першому адаптаційно-ігровому циклу початкової освіти (1 і 2 класи), метою якого є природне входження дитини в шкільне життя, послідовна адаптація до нового середовища. Державним стандартом початкової освіти передбачено організацію освітнього процесу у першому циклі із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі (навчальний матеріал можна інтегрувати в змісті споріднених предметів або вводити до складу предметів у вигляді модулів), із переважанням ігрових методів навчання, обмеженням обсягу домашніх завдань, використанням описового формувального оцінювання, що у сукупності дасть можливість подолати розбіжності у досягненнях дітей із різним початковим рівнем готовності до здобуття освіти та сприятиме підтримці в кожному учневі впевненості, мотивації до пізнання.

До кожної теми з вікової психології студентам запропоновано проблемні психолого-педагогічні ситуації та задачі різних типів: на виявлення та обґрунтування вікових закономірностей розвитку того чи іншого психологічного явища; на визначення етапу вікового розвитку дитини за її діями; на розуміння мотивів поведінки дитини певного віку; на педагогічне бачення ефекту виховного впливу та попередження педагогічних помилок тощо. Так виробляються уміння використовувати знання з психології задля створення сприятливих умов для активної праці дітей у зонах їх актуального і ближнього

розвитку та задоволення пізнавальних потреб учнів відповідно до їх особистих запитів у процесі життєдіяльності і творчості.

Лабораторні заняття із вікової психології вміщують завдання, що сприятимуть формуванню навичок експериментального дослідження дітей дошкільного та молодшого шкільного вік. До них увійшов психодіагностичний інструментарій вивчення мотиваційного, інтелектуального, емоційно-вольового та соціального компонентів психологічної готовності старшого дошкільника до навчання у школі, мотивів учбової діяльності молодших школярів, шкільної тривожності, особливостей міжособистісних взаємин в учнівському колективі та емоційного благополуччя дитини у батьківській сім'ї.

Навчальна дисципліна «Психологія: Психологія педагогічна. Основи психодіагностики» сприяє розширенню кола психологічних знань студентів, посиленню уваги до психологічних механізмів навчання і виховання молодших школярів, усвідомленню ролі психологічних факторів в освітньому процесі та пошуку засобів управління ними, що у сукупності є обов'язковою умовою успішної педагогічної діяльності.

Окремі лекційні та практичні заняття змістового модуля «Педагогічна психологія» у межах дисципліни присвячені психології вчителя початкової школи: аналізу психологічної структури педагогічної діяльності, вимогам до особистості і професійно-значущих якостей першого вчителя, педагогічним здібностям, стилям педагогічної діяльності і педагогічного спілкування, рівням педагогічної майстерності. Здійснюється психологічний аналіз професійного стресу вчителя, вивчаються основні його прояви і чинники, які впливають на його виникнення, розглядається проблема професійних деформацій та емоційного вигорання педагога. На лабораторних заняттях студенти апробовують методику діагностики рівня емоційного вигорання, ознайомлюються з технологіями профілактики й подолання професійного стресу у вчителів.

Високий рівень психологічної культури допоможе молодому вчителю постати перед учнями яскравою і неповторною особистістю, з ініціативою, творчою активністю, нестандартністю мислення, прагненням до новаторства. Особливо затребуваним є

інноваційний потенціал майбутнього педагога, який включає певні компоненти: мотиваційний – прагнення і потреба в інноваційній діяльності; методологічний – володіння концептуальними і теоретичними основами дослідницької діяльності, орієнтація у сучасних підходах до вирішення педагогічних проблем, наявність власної позиції; технологічний – уміння обирати інноваційну проблему дослідження, складати програму пошукової роботи, оволодіння методикою розробки авторських програм, способами запровадження новаторських ідей, методикою відстеження результатів експериментальної роботи; рефлексивний – здатність до самоаналізу своєї діяльності і педагогічних проблем.

Майбутній учитель початкової школи повинен буде не тільки вести урок, застосовуючи сучасні технології, мати знання про вікові, індивідуальні особливості, можливості учнів, а й володіти базою наукових знань про дизонтогенез дитячого розвитку, своєчасно фіксувати і коригувати відхилення в інтелектуальному, особистісному, поведінковому розвитку дітей. Ці та інші компетентності студент має можливість набути при вивченні змістового модуля «Основи психодіагностики», який знайомить з класифікацією методів і психометричними основами психодіагностики, специфікою використання тестів, стандартизованих самозвітів і проєктних методик, особливостями організації та проведення психодіагностичного обстеження. Головними тут вбачаємо практичні навички майбутнього педагога, вміння самостійно конструювати етапи діагностичної діяльності, самостійно підбирати діагностичні методики, які допоможуть повніше і глибше вивчати особливості кожної дитини, визначати подальші шляхи її розвитку.

Діагностична діяльність учителя початкової школи ставить за мету виявити можливості, здібності кожної дитини задля того, щоб обрати оптимальний темп навчання, зменшувати або збільшувати обсяг передбачуваних видів робіт, вносити зміни в порядок подачі навчального матеріалу, попередити складнощі в навчанні. Учитель має бути готовим упродовж усього періоду навчання учнів у початкових класах використовувати діагностичний інструментарій,

починаючи з діагностування готовності дитини до навчання і закінчуючи її переходом до основної школи (вивчення розумової працездатності, дисциплінованості розуму, вміння здійснювати аналіз, синтез, порівняння; вивчення соціальних якостей дітей, виховного потенціалу сім'ї, вад особистісного розвитку, міжособистісних стосунків між учнями тощо).

Психологічна підготовка майбутнього вчителя початкової школи є однією із детермінант забезпечення належного рівня якості освіти молодших школярів, що є фундаментом для їх подальшого навчання і виховання, розвитку індивідуальності, активного й творчого ставлення до власного життя.

Перед педагогами, котрі прагнуть сформувати у дітей здібності до творчості та розвинути навички суб'єктної поведінки, постають, окрім активізації пізнавальних процесів, щонайменше, дві проблеми: формування суб'єктності як стрижневої особистісної риси; забезпечення психологічної захищеності майбутніх творців через формування адаптивних особистісних характеристик, закріплення навичок захисту своєї особистості та здатності творити [Kiz O. V., 2018, p. 90]. Такі завдання може реалізувати відповідальна й самостійна особистість, яка є суб'єктом професійної, соціальної і особистісної життєдіяльності, здатна перетворювати навколишній світ і саму себе, а також діагностувати й оцінювати ці перетворення.

Відтак, відповідаючи сучасним запитам у сфері освіти, майбутні фахівці мають удосконалюватись і зростати особистісно та професійно, прагнути отримувати альтернативну освіту й опановувати новітні технології у педагогічній діяльності, адже професіоналізм учителя є інтегральною характеристикою його індивідуальних, особистісних і суб'єктивно-діяльнісних якостей, цілісним утворенням, яке дає можливість максимально успішно вирішувати завдання, які є типовими для педагога.

Психологічна культура майбутньої генерації учителів початкової школи, на нашу думку, сприятиме активізації їх власних інтелектуальних ресурсів до нешаблонної творчої праці через трансформацію методів, прийомів і технологій навчання і виховання залежно від запитів і потреб учасників освітнього процесу.

Особистісна позиція сучасного вчителя передбачає свободу та творчість, власний інструментарій процесу навчання і виховання, позитивну настанову на розвиток кожної дитини з урахуванням індивідуальних її особливостей. Педагогу важливо бути взірцем людських чеснот і громадянських якостей, постати перед учнями особистістю яскравою, неповторною, з благородними духовними запитами і різнобічними інтересами, нестандартністю мислення, прагненням до новаторства, професійного та особистісного розвитку, рефлексивно-проектуючим ставленням до самоосвіти, активною позицією щодо вирішення суспільних проблем. І тоді результатом освітнього процесу буде соціальна та комунікативна компетентність дитини, її моральність і духовність, ініціативність і самостійність, інтелектуальна та емоційна наснаженість, здатність до самоактуалізації і самоорганізації, почуття психологічної захищеності, довіра до людей і радість життєздійснення.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 (із змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 24.07.2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>
2. Кінь О. Б. Початкова школа – простір без насилля: психологічна підготовка майбутніх учителів до створення безпечного освітнього середовища. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конференції, м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р. / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль: Стереоарт, 2014. С. 188–191.
3. Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 400 с.
4. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна соціалізація молодших школярів: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.
5. Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М. До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи. *Освітнологія*. 2018. № 7. С. 15–21.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.

7. Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти: збірник спецкурсів / заг. ред. Т. М. Сорочан; наук. ред., упор. В. В. Сидоренко, Я. Л. Швень. Київ: Агроосвіта, 2018. 294 с.
8. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять : навч.-метод. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за заг. ред. Т. В. Говорун. Київ: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. 806 с.
9. Kiz O. V. Vectors of life-creativity: from a creative students' potential to pedagogical creativity of a primary school teacher. *Science achievements: Proceedings of XXXVIII International scientific conference, Seattle, December 14, 2018*. Seattle: Lulu Press, 2018. p. 88–91.

Олександра Янкович

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ У ФІНЛЯНДІЇ ТА СІНГАПУРІ

Розбудова Нової української школи, що передбачає формування в учнів ключових компетентностей для життя, відбувається з урахуванням ідей зарубіжного досвіду, передусім тих країн, освітні системи яких визнані найкращими у світі. Такими є, зокрема, Фінляндія і Сінгапур. Згідно з результатами міжнародних досліджень ТІМСС (Міжнародні тенденції у вивченні математики і природничих наук), ПІСА (Програма міжнародного оцінювання учнів), ПІРЛЗ (Міжнародний прогрес у навчанні читання) Фінляндія займає провідне місце в Європі за якістю освіти, конкурентоспроможністю своїх випускників і загальною статистикою щодо розвитку обдарованості в дітей [Гринюк С. П., 2011, с. 57]. Освітня система Сінгапуру досконаліша за фінську і визнана найефективнішою у світі. Досвід організації освіти у Фінляндії і Сінгапурі активно вивчається і впроваджується в Україні: реалізовується фінський проєкт «Навчаємося разом», метою якого є підтримка реформи «Нова українська школа»; упроваджено Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та Агенцією з науки, технологій і досліджень Республіки Сінгапур.

Одне з актуальних завдань наукових пошуків учених – вивчення питань підготовки педагогічних кадрів, зокрема вчителів початкової